DOI: https://doi.org/10.17355/rkkpt.v34i3.68

Peter Zajac*

Tóth Karcsi

I.

Amikor 1988–1989-ben megalapítottuk, majd végül 1989 szeptemberében – még az 1989. novemberi csodás napok előtt – létrehoztuk a PEN Club szlovákiai központját, a Nemzetközi PEN Központ két feltételt szabott számunkra: szerezzük meg a hibernált csehszlovák PEN Központ hozzájárulását, és vonjuk be a pozsonyi Magyar PEN Klubot. Az akkor disszidensekből álló csehszlovák PEN Központ megadta hozzájárulását, a csehszlovák PEN Központ fiatal szlovák ellenzékijei kapcsolatba léptek velünk, és miután a szlovák PEN Központot felvették a Nemzetközi PEN Központba, a szlovák központ tagjaivá váltak. Néhány hónappal később, 1989 novemberében már a Nyilvánosság az Erőszak Ellen (VPN) nevű mozgalomban találkoztunk.

A pozsonyi Magyar PEN Club egészen 1989 novemberéig rejtélyes volt számunkra. Csak akkor tudtuk meg, hogy Tóth Karcsi, Szigeti László, Grendel Lajos, Hunčík Péter és egy olyan férfi körüli csoportosulás alkotta, aki továbbra is homályban maradt számomra, a nevére nem emlékszem.[1] Csak később, 1996 decemberében, a Nyilvánosság az Erőszak Ellen 1989–1991 mozgalom oral history programjának keretében megtartott találkozón magyarázta el Hunčík Péter, mi is történt valójában: „Ez a PEN Club aztán úgy viselkedett, ahogyan a disszidens mozgalomban általában az ilyen fedőszervezetek viselkedtek. Egyáltalán nem olyan tevékenységet folytattunk, amely egy PEN Clubra jellemző lett volna, hanem például Kusý professzor bebörtönzése ellen léptünk fel. Amikor 1989-ben Havelt is rövid időre bebörtönözték, tiltakoztunk, és huszonhárman vagy huszonnégyen testületileg aláírtuk a *Néhány mondat* (Několik vět) című felhívást. Tudom, hogy a Szabad Európában és az Amerika Hangjában a *Néhány mondat*nak óriási visszhangja volt, vagyis annak, hogy huszonhárom magyar értelmiségi egyszerre, közösen írta alá, és ezzel csatlakozott a Charta ’77-hez.

---

* Peter Zajac – szlovák irodalomtudós, kritikus, újságíró, egyetemi oktató, korábban politikus és parlamenti képviselő. 1989 után aktívan bekapcsolódott a közéletbe. A Verejnosť proti násiliu (Nyilvánosság az Erőszak Ellen, VPN) mozgalom társalapítója volt. 2010 és 2012 között a Polgári Konzervatív Párt (OKS) elnöke volt, egyúttal a Most–Híd koalíció parlamenti képviselője. A közéletben az alkotmányos demokrácia, a civil társadalom, az európai együttműködés és a közép-európai párbeszéd támogatójaként tűnt ki.

1 Valószínűleg Balla Kálmánra, a Magyar PEN Club Pozsony kezdeményezőjére utal. Grendel Lajos a Szlovák PEN Clubhoz csatlakozott. (Lásd: Grendel Lajos: *Vallomások könyve*. Szerk.: Tóth László. Budapest: MMA Kiadó, 2025. 301–302.)

1989 őszén Tóth Karcsi egyre inkább arra törekedett, hogy kifejezetten politikai mozgalmat hozzon létre. Határozott meggyőződése volt, hogy szilárd mozgalom, szervezett struktúrájú mozgalom nélkül nem lehet eredményesen harcolni ezzel a [kommunista – P. Z.] hatalommal […] Tóth Karcsi mint gyakorlott konspirátor a száz-százhúsz emberből [álló listáról] már egy nappal korábban megszólította azt a húsz-huszonöt embert, akiknek este tíz órakor a vágsellyei lakásán kellett összegyűlniük. Ezek az emberek – köztük Szigeti Laci és Grendel Lajos – körülbelül hajnali kettőig tanácskoztak, és hosszú vitákat folytattak arról, milyen politikai mozgalmat kell alapítani, milyen politikai jellege legyen, és milyen nevet viseljen ez a politikai kezdeményezés. Nagyon sokáig vitatkoztunk arról, hogy liberális irányultságú mozgalom lesz.

Mindezekből világosan kitűnik, hogy a PEN Központ csupán fedőszervként szolgált a politikai tevékenységhez, hogy a Független Magyar Kezdeményezés (FMK) alapját képezte, politikai-szellemi irányítója pedig Tóth Karcsi volt.

II.

Karcsi a Független Magyar Kezdeményezés elnöke lett. Az aktív politikába azonban – parlamenti vagy végrehajtó hatalmi szerepben – nem lépett be. Nem volt bőbeszédű ember, és feleségével, a kiváló beszédkészségű Sándor Nórával ellentétben – aki szövetségi parlamenti képviselő volt, majd hosszú éveken át a Szlovák Nemzeti Tanács kisebbségi jogi osztályának munkatársa – nem számított nagy szónoknak. Jó és a feltűnést kerülő szervező volt, de a jó szervezők rendszerint ilyenek. A Független Magyar Kezdeményezés a Mozart-házban[2] működött, közvetlenül a Nyilvánosság az Erőszak Ellen mellett, és minden nehézség ellenére ezek egészen az 1990-es választásokig, majd azt követően az 1992-es választásokig jó idők voltak. A mai napig sajnálom, hogy az 1992-es választások előtt, az akkori magyarellenes politikai légkörben nem tudtuk elviselni az együttműködésre nehezedő politikai nyomást, s ezt az általunk elkövetett hibák közé sorolom.[3] A Független Magyar Kezdeményezésnek, Karcsival együtt, az volt az elképzelése, hogy Szlovákiában a szlovák és a magyar politikában két alapvető irányvonal alakuljon ki: egy liberális és egy konzervatív, amelyek tartós politikai szövetséget hoznának

[2] A pozsonyi Ventúr utcában található egykori Pálffy-palotában, amelyen a gyermek Mozart ottani hangversenyéről tájékoztató emléktábla látható, jelenleg Ausztria szlovákiai nagykövetsége működik.

[3] Utalás arra, hogy az 1992-es választások előtt a VPN nem vállalta a két évvel korábbihoz hasonló, az FMK-val közös listán történő indulást. Az 1992 júniusi választás eredményeként a külön induló két párt egyike sem érte el az 5%-os parlamenti küszöböt, a liberális politikai irányzat parlamenti képviselete így megszűnt.

létre. Ez nem sikerült, és éppen ez a kudarc vált később, a független Szlovák Köztársaságban a rendszerváltás utáni magyarellenes politika egyik csomópontjává.

III.

A. Nagy Laci az 1990. júniusi választások napján, a Mozart-házban folytatott hosszú éjszakai beszélgetésünk során magyarázta el nekem, miért van szükség a kisebbségi jogok fokozott védelmére – ezt akkor pozitív diszkriminációnak nevezték. Valóban különös kifejezés ez – mi lehet pozitív a diszkriminációban? –, de értettem, mire gondolt. Arra, hogy a többség és a kisebbség viszonyában nem a kisebbség asszimilálja a többséget, hanem a többség a kisebbséget, és éppen ezért van szükség a kisebbség védelmére. Az azóta eltelt több mint három évtized bebizonyította, hogy igaza volt: a szlovákiai magyar kisebbség lélekszáma csökkent, részben az asszimiláció következtében, részben pedig azért, mert a közösség egy része Magyarországra, a nyitott világ viszonyai között pedig más országokba költözött.

Ezért lettem a VPN-en belül a szlovák–magyar politikai együttműködés egyik legkövetkezetesebb támogatója, és ugyanakkor a liberális és a konzervatív erők együttműködésének híve is. Azt reméltem, hogy ez Štúr nemzetfelfogásának szellemében hozzájárul majd ahhoz, hogy áthidaljuk a katolikusok, az evangélikusok, a társadalom polgári alkotóelemei és a zsidóság közötti történelmi ellentéteket.

El sem tudom képzelni, hogy Szlovákia jól működhessen a társadalom egyes alkotóelemei közötti tisztességes viszony nélkül, és a kisebbségi kapcsolatok Szlovákiában a társadalmi kohézió egyik kulcsfontosságú elemét képezik.

IV.

Tóth Karcsi időközben a – Hunčík Péter elképzelésének megfelelően – kutatást szolgáló Fórum Intézet meghatározó személyiségévé vált. Szívesen jártam oda, noha később ott is kezdett éleződni a feszültség. De még azután is, hogy lecsillapodott – oka feltehetően a magyarországi Orbán-rendszerhez való eltérő viszony volt –, továbbra is jártam oda; kedvelem, ha valami mindennek dacára működik.

V.

A 2002-es választások előtt megpróbáltunk választási koalíciót létrehozni az MKP és a Demokrata Párt (DS) között. Ez zsákutcának bizonyult. 2010-ben ezt még

egyszer megkíséreltük az OKS (és a KDH)[4] részéről a Most–Híd párttal. Bugár Bélának tartós együttműködés kiépítését javasoltuk, de ő nem mutatott érdeklődést iránta, és végül a Most–Híd Robert Fico Smer pártjával lépett koalícióra 2016-ban. Ezzel Szlovákiában első ízben jött létre a „novemberi" és a „novemberellenes" erők „képtelen szövetsége". Ez különösen fájt „novemberi" barátaim, Peter Tatár és Fero Šebej, de természetesen Rudo Chmel[5] miatt is, aki akkorra már kivonult a politikából. Ezek olyan sérülések, amelyek nem vagy csak nagyon nehezen gyógyulnak.

Manapság újabb kísérlet van kibontakozóban egy szlovák–magyar, illetve magyar–szlovák politikai szövetség létrehozására. Ez a politikai szövetség azonban nem épülhet pusztán a többség és a kisebbség, illetve a kisebbség és a többség viszonyára. Ma több alapvető előfeltétel képezi ennek alapját: az Európai Unióhoz és a NATO-hoz kötődő alapvető geopolitikai orientáció; az egyén emberi méltósága – beleértve a nemi identitás kérdését is –; az alapvető emberi jogok; az alkotmányosság; a politikai pluralizmus; az igazságosság; a műveltség és a kulturáltság. A mai politikai szereplők ettől még meglehetősen távol állnak. Enélkül legfeljebb alkalmi, célzott, egyszeri együttműködés jöhet létre.

VI.

Tóth Karcsi azok közé tartozik, akik a szabad magatartás úttörői voltak a szabad világban. Ezt már senki sem veheti el tőle. Emellett jó, hűséges és megbízható barát volt, ami a mai világban többet ér mindennél.

---

[4] OKS (Občianska konzervatívna strana – Polgári Konzervatív Párt): 2001-ben a VPN és utódszervezeteinek vezető személyiségei által alapított szlovák jobboldali konzervatív irányzatú szervezet. Elnöke 2007 és 2012 között Peter Zajac volt. KDH (Krest´anskodemokratické hnutie): a szlovák Kereszténydemokrata Mozgalom

[5] Peter Tatár (1953): szlovák orvos, politikus: 1990 után a VPN egyik vezetője, parlamenti képviselő, 2001–2006 között az OKS (Polgári Konzervatív Párt) elnöke volt. Frantiek Šebej (1947): szlovák pszichológus, politikus. 1990 és 2018 között a csehszlovák, majd több ízben a szlovák parlament képviselője a VPN, a DS (Demokrata Párt), majd a Most–Híd jelöltjeként. Rudolf Chmel (1939): szlovák irodalomtörténész, hungarológus, politikus. 1990-től Csehszlovákia budapesti nagykövete, 2002-től parlamenti képviselő és két ízben Szlovákia művelődési minisztere volt.